

De grafzerken in de kerk van Mensingeweer

Dit artikel is een vervolg op 'De grafzerken op het kerkhof van Mensingeweer' dat werd gepubliceerd in het blad van de Vereniging Historische Kring De Marne. Het verscheen in hun jaaruitgave 'Merne Magazine' van februari 2024 (pag. 22-29).

Deze keer ook een kort overzicht van alle zerken, zowel van die in de kerk als die op het kerkhof.

Bovendien aandacht voor degenen die het zich niet konden permitteren een zerk te laten vervaardigen. Hiervoor zijn **26 persoonsnamen** in het Doop-, Trouw- en Begraafboek van Mensingeweer (DTB) uit de anonimiteit gehaald.

Eerst de acht grafzerken die zich nog in de kerk bevinden. Het betreft vooral de zerken van welgestelde lieden die de eer te beurt viel in de kerk te worden begraven. Zij en hun nabestaanden beschikten over de nodige financiën om door een steenhouwer hun zerk te laten maken. Deze acht grafzerken stammen uit de jaren 1640-1828. Dit zijn de voornamen van degenen die in de kerk liggen begraven: Harmannus (man), Johanna, Trijntien, Margaretha, Geertruida en Anije (vrouwen) en Goudina en Jullenius (kinderen).

Vooral langs de randen in het oostelijk deel van de kerk bevinden zich de zerken. Alleen die van pastor Van der Tuuk en zijn eerste vrouw Brugma liggen prominent in het midden, in het gangpad tussen beide kerkenraadsbanken. Om een indruk te krijgen van het interieur van de kerk, eerst enkele recente afbeeldingen.



De kerk zonder de torenspits met haan. Dronefoto 2025 Ricardo Fronczek.



Foto vanaf de kansel naar het westen. Vooraan links en rechts de beide kerkenraadsbanken. Onder het Arp Schnitger orgel de entree van de kerk. Na het betegelde binnenpad volgt eerst een rode rechthoekige zandstenen plaat, waarschijnlijk de altaarsteen uit de tijd voor de reformatie. Daarna, nog juist zichtbaar, de grafzerken van pastor Van der Tuuk en zijn vrouw Johanna Brugma.

In het Kerk-nieuws van Boekzaal der geleerde wereld van oktober 1808 stond een korte biografie van Harmannus naar aanleiding van zijn dood. Een citaat hieruit:
'Na eene kortstondige ziekte, welke hem het overschot zijner krachten benam, stierf hij op zaterdag den 1sten octob. in den hoogen ouderdom van bijna 86 jaren. En nadat hij genoegzaam 57 jaren hier het leeraarambt bediend had, is vrijdag den 7den het ontzielde ligchaam rouwstatig in de kerk te Mensingeweer ter aarde besteld'.



Vermoedelijk de altaarsteen met de gewijde zijde onder.



Vanaf de 'beun' naar het oosten



De entree van de kerk

De beschrijving van de acht zerken in de kerk

Een toelichting op de betekenis van de gebruikte symbolen: | betekent einde van de regel op de zerk; hoofdletters naar huidig gebruik; een gedicht of een Bijbeltekst op de zerk staat in *cursief* geschreven; **vet** is de tekst op de zerk; * betekent geboren en † overleden.

De afkortingen staat voor: OBS = De Ommelander borgen en steenhuizen. – Assen 1973

Pathuis = Groninger gedenkwaardigheden. – Assen 1977

In het midden van de kerk in het gangpad naast elkaar noordzijde:

Harmannus van der Tuuk *Appingedam 1722 en †Mensingeweer 1808

Harmannus van der Tuuk | Appingadammer pastor te Mensin | geweer en Maarslag, overleed den 1 | octob' 1808, oud 85 jaren en bijna 11 | maanden, hij was sedert den 3 octob' | 1751 tot zijn dood in de bedieninge | ter dezer plaats, eerst getrouwd aan | Johanna Brugma, daarna aan Gijs | sellijna Ebbenmeijer, die benevens | zijne kinderen uit het eerste bed dit | ter gedagtenis van echtgenoot en | vader, alhier hebben geplaatst.

Toelichting: Boven deze tekst in een cirkel het wapen omringd door twee lauwerkransen hangend aan een bekroning. Boven dit wapen de tekst: *Lezer gedenk dat ik ben geweest als gij, | maar dat ook gij zult worden als ik!* Daarboven een doodshoofd een passer en een zandloper. Wapen: gedeeld en doorsneden, rechtsboven een omgewende haan en rechtsonder drie klaverbladen; links een omgewend hert staand op een terras en tegen een boom klimmend. Pathuis 2567

Rouwmantels In het DTB van Mensingeweer en Maarslag staat over de begrafenis van Harmannus het volgende: *'Anno 1808 den 6 october is onze predikant Harmannus van der Tuuk met rouwmantels begraven; en den 1 october overleden, in den hohen ouderdom van 85 jaren 10 maand 11 dagen en in de beide gemeenten bijna 58 jaren de Evangeliedienst waargenomen. Nalatende één vrouw en 3 zoons en kindskinderen.'*

Rouwmantels, eventueel met sleep, werden in die tijd door leedaanzeggers verhuurd. Ze werden soms per 50 stuks te koop aangeboden met opbergkast en al.

zuidzijde:

Johanna Brugma *Groningen 1733 en †Mensingeweer 1784

Den 29 julij 1784 is alhier begraven | Johanna Brugma dogter | van de commies provinciaal J.D. | Brugma geboren te Groningen | den 11 decemb' 1733 en aldaar | getrouwd den 1 december 1756 | an Harmannus van der Tuuk | predikant te Mensingeweer en Maarslag

Toelichting: Boven deze tekst in een cirkel het wapen omringd door twee lauwerkransen hangend aan een bekroning. Daarboven de tekst: *Ter nagedagtenis.* Daarboven schedel en zandloper. Wapen: Een ophaalbrug over water, waarop twee achterelkaar zwemmende eenden. Pathuis 2565

Uit het huwelijk van Harmannus en Johanna werden acht kinderen geboren waarvan er in 1808 nog drie van in leven zijn. Harmannus zijn tweede vrouw Gijsselina Ebbenmeijer werd geboren in Mensingeweer en er gedoopt op 5 mei 1759 door haar latere echtgenoot. Haar ouders waren *'Herbergiers op de hoek tot Mensingeweer'*. Ze was 36 jaar jonger dan Harmannus en ze trouwden in 1788.



De zerken van Harmannus van der Tuuk en zijn eerste echtgenote Johanna Brugma

Gijsselina was na het overlijden van Ebben Meijer der Tuuk, op 19 januari 1811 te Groningen opnieuw in het huwelijk getreden met Jan Stolts van Leer. Jan, commissionair van beroep overleed in 1831. Gijsselina overleed in Groningen in het Heiligen Geest Gasthuis in 1836.



noordzijde (west)

Goudina Swartte *Mensingeweer 2 februari 1679 en †Mensingeweer 1679

**Hier rusten de gebeenten van Juffr | Goudina Swartte dochter van d | hoochgeleerde h^r
 Joh: Swartte | s th: d^r. en Thalia Schlichtings | ontslapen de. 27 julij a^o. 1679**

Toelichting: Boven deze tekst in een vierkant een wapen: Een naakte man met lendendoek, hoofddoek en over de rechterschouder een aan een riem hangende pijlenkoker, houdend in de opgeheven rechterhand een omgekeerde pijl, steunend met de linkerhand op een rechtopstaande handboog met de pees aan de rechterzijde. Schildhouders: twee leeuwen. Het geheel bekroond en boven en onder het schild bladeren.

Johannes Swartte, doctor in de godgeleerdheid werd in juli 1674 predikant in Mensingeweer en vertrok in 1681 naar Larrelt in Oostfriesland. Zijn vader Gerhardus Swartte was ook enige tijd predikant te Mensingeweer en Maarslag (1662-1666) en vertrok naar Lehr in Oostfriesland.

Joh. Swartte schrijft in oktober 1678 in het DTB: *Voorts met attestatie van Embden toegelaten Thalia Schlichtings mijn huisvrouw en Anneke Geerts mijn dienstmaegt.* Op 2 februari 1679: *Heb ... mijn eerste Jesu Christo door den doop hier ingelijft en is Goudina genaempt.* Vreemd genoeg geen notitie van het overlijden van zijn dochter Goudina kort daarop in het DTB. Kloppen deze gegevens dan is dit dus een kindergraf. Pathuis 2559



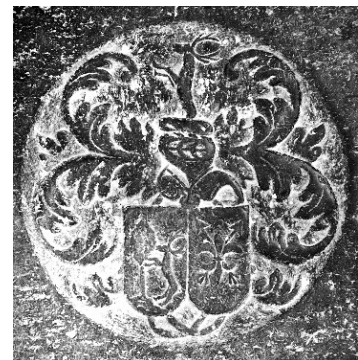
De zerk van Goudina Swartte, tekst op de steen en rechts wapen van de familie Swartte

noordzijde (oost)

Trijntien Fraterma *onbekend en †Mensingeweer 1640

An° domi 1640 | den 26 februa is in den heeren gerust den wel eeren | deugentrycke | vrouwe Trintyen Fratermo de husvrouw van Abda Itama

Toelichting: Wapens, rechts: Op een heuvelachtig terras een tegen een boom klimmend hert; links: Een met twee pijlen van beneden naar boven schuin kruislings doorstoken lelie. Helmteken: Een uitkomend hert. De tekst op het graf loopt rond langs de buitenkanten. Dit echtpaar woonde op de heerd Mattenesse (pas later borg). Acht jaar na haar overlijden verkocht Abbe de boerderij met 31 jukken land en kreeg er toen f 16.200 gulden voor. OBS p. 251-254. Pathuis 2557



De zerk van Trijntien Fraterma en rechts alleen het wapen

zuidzijde (west)

Jullenius Rudolf Brongers *Mensingeweer 1819 en †Mensingeweer 1828

Jullenius Rudolf | Brongers. Geboren | den 19 april 1819. | Overleden den 8 de- | cember 1828.

Toelichting: Boven de tekst een vaas met bloemen omgeven met twee lauriertakken, daaronder een gevleugelde zandloper en een doodshoofd. Jong overleden zoontje van H.E. Hagenouw Brongers en Petronella Knijpinga, bewoners van de borg Mattenesse. Zijn vader was notaris en lid van de Tweede Kamer. Vandaar dat zijn zoon na 1828 na 1 januari 1828 toch in de kerk is begraven. Vanaf die datum was het namelijk bij wet verboden.



De zerk van Jullenius Rudolf Brongers, tekst en rechts vanitassymbolen die boven de tekst staan

zuidzijde (oost)

Margaretha Lucretia Elisabeth van Heijningen Bosch *Groningen 1801 en †Mensingeweer 1842

Rustplaats van | M.L.E. van Heijningen Bosch | geboren te Groningen | den 3 november 1801. | overleden te Mensingeweer | den 7 januari 1842. | echtgenoot van | J. Busch Keiser.



Tekstdeel van de zerk van Margaretha van Heijningen Bosch

Toelichting: Tekst in een cirkel. Ze was de echtgenote van de predikant Busch Keiser van Mensingeweer en dochter van de uitgever van de Groninger Courant. Ze kwamen als predikantenechtpaar in 1838 naar Mensingeweer vanuit Westerwijtwerd. Haar naam komt ook voor als Heiningen Bosch. Haar man Isaäk Busch Keiser hertrouwde in 1848 met Hendrica Jacoba de Rochefort en bleef predikant te Mensingeweer tot zijn overlijden in 1867. Isaäk ligt begraven op de begraafplaats hier ter plaatse. Heel bijzonder in 1842 nog in de kerk begraven!

westzijde (onder de kansel)

Daar liggen de in 2024 in delen teruggevonden zerken van Anije Tonnis en Geertruida van Munster. Ze stammen uit de 17^e eeuw.

Geertruida van Munster *Groningen 1641 en †Mensingeweer 1667

A° 1667 den 4 iuny is d' deugd | saeme Geertruida v. Mvnster | gewesene huisvrouw van d.e. G. | v. Yselmonde commissaris in den | Heere gerust verwachtende een | salige opstandinge in Christo lesv

Toelichting: De zerk lag in 1977 achter de woning Jonker Lewestraat 16.

Van Geertruida haar echtgenoot Gijsbert van Isselmonde is meer bekend (zie verderop). In 1682 was hij van beroep schrijver van de trekschuiten en in 1708 commissaris van de trekschuiten. Gijsbert hield toezicht op de schippers en hun trekschuiten (zie verderop). Beiden woonden in die dagen in Mensingeweer. De zerk lag oorspronkelijk op het kerkhof. Pathuis 2558.

Aangetroffen in vijf brokstukken maar compleet. De losse delen zijn nu voorzien van een ijzeren klemband. De letters en de cijfers werden zwart geschilderd zodat de tekst weer goed leesbaar is.



Anije Tonnis *onbekend en †Mensingeweer 1691

Anno 1691 den 12 marcy is Anije Tonnis in den Heere gerust

Toelichting: Twee stukken van de steen van Anije werden aangetroffen in de toren van de kerk op de plaats waar de toren overgaat in de houten dakconstructie. Beide delen zijn samengevoegd en het ontbrekende deel is aangevuld (lichtgrijs). Medaillon: Een met twee pijlen van beneden naar boven schuin kruislings doorstoken mensenhart. Pathuis 2560. Zerk lag oorspronkelijk op het kerkhof. Op 8 juni 1690, op Pinksterdag, komen met attestatie van Eenrum Tonnis Abels en Anje Tonnis zijn huisvrouw. Op 13 maart 1691 schrijft de predikant: 'Gedoopt een soontjen van Tonnis Abels, (wiens vrouw op heden met het kriecken van desen dagh was overleden) genaemt Abel.





Onder de kansel, links Anije en rechts Geertruid

Verdwenen zerk (op het kerkhof)

Wel genoemd in de literatuur maar niet meer aanwezig.

Cornelis Pieters *onbekend 1727, †Mensingeweer 1790

Anno 1790, den 23 november, is de eersame Cornelis Pieters overleeden in het 63^{ste} jaar zyns ouderdoms, in leeven woonagtig te Mensingaweer, wiens stoflyk deel alhier rust tot den dag der algemeene opstandinge.

Toelichting: Bijbeltekst: Openbaring 14:13.

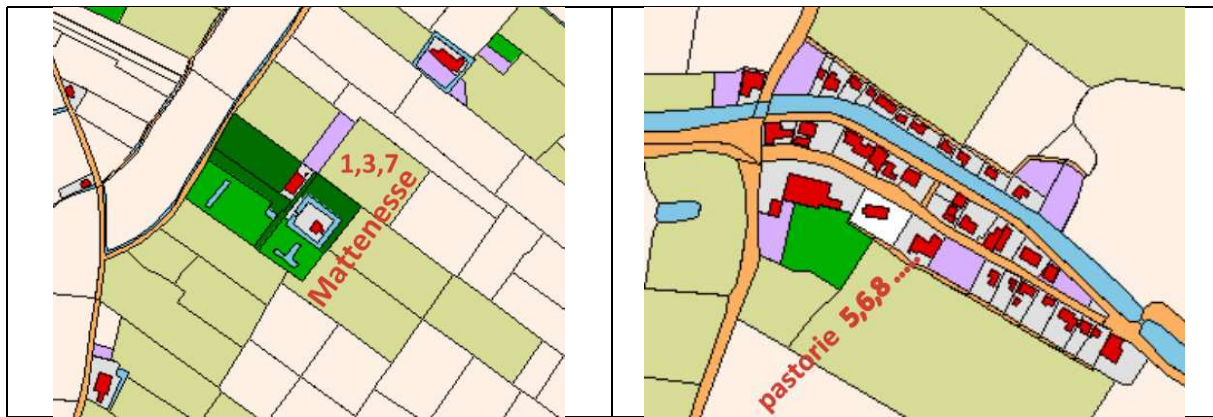
N.B. onder gras. Pathuis 2566

Overzicht van alle zerken in en om de kerk op jaar van overlijden

In de kerk liggen 8 zerken uit de periode 1640-1842.

- 1 *Trijntien Fraterma* *onbekend en †Mensingeweer **1640**
- 2 *Geertruida van Munster* *Groningen 1641 en †M'weer **1667** lag op kerkhof
- 3 *Goudina Swartte* *Mensingeweer 2 februari 1679 en †Mensingeweer **1679**
- 4 *Anije Tonnis* *onbekend en †Mensingeweer **1691** lag op kerkhof
- 5 *Johanna Brugma* *Groningen 1733 en †Mensingeweer **1784**
- 6 *Harmannus van der Tuuk* *Appingedam 1722 en †Mensingeweer **1808**
- 7 *Jullenius Rudolf Brongers* *Mensingeweer 1819 en †Mensingeweer **1828**
- 8 *Margaretha L.E. van Heijningen Bosch* *Groningen 1801 en †Mensingeweer **1842**

Waar woonden deze mensen? Nummer 2 en 4 zijn niet goed te traceren. Situatie 1832.



Op het kerkhof liggen 17 grafzerken uit de periode 1766-1871. Twee zerken zijn in de loop van de tijd verdwenen, een uit 1696, de ander uit 1790.

... *Gerrits* *onbekend en †Mensingeweer **1696** v e r d w e n e n
Cornellis Eedes *Mensingeweer ca. 1681 en †Mensingeweer **1766**
Trijnje Jans *onbekend ca. 1675 en †Mensingeweer **1769**
Gepke Alberts Bolt *Hoogemeeden? onbekend en †Mensingeweer **1776**
Cornelis Pieters *onbekend ca. 1727 en †Mensingeweer **1790** v e r d w e n e n
Evert Egberts Schuiringa *Mensingeweer ca. 1757 en †Mensingeweer **1814**
Jan Klaassens Hekma gedoopt Adorp 1772 en †Mensingeweer **1825**
Jantjen Jurriens *Maarslag en †Mensingeweer **1832**
Hendrik Edzens Hagenouw Brongers *Garrelswaer 1781 en †Mensingeweer **1840**
Willem Berends Kruizenga *Obergum 1785 en †Mensingeweer **1849**
Trientje Lammerts *Mensingeweer 1847 (als Catharina) en †Mensingeweer **1852**
Johannes Berends Bulthuis *Hornhuizen 1794 en †Mensingeweer **1854**
Menstje Ennes Huizing gedoopt Ranum 1772 en †Mensingeweer **1857**
Geertruid Tillema *Mensingeweer 1857 en †Mensingeweer **1857**
Jan Johannes Bulthuis *Mensingeweer 1838 en †Mensingeweer **1860**
Pieter Brongers *Groningen 1813 en †Mensingeweer **1867**
Anje Ekkes Ekkens *Zuurdijk 1799 en †Mensingeweer **1868**
Trijntje Oewes van Duinen *Hornhuizen 1799 en †Mensingeweer **1869**
Petronella Knijpinga gedoopt Groningen 1787 en †Winsum **1871**

Er nog dus totaal nog 25 zerken in de kerk en op het kerkhof uit de periode 1640-1871.

In 1865 wordt de begraafplaats aangelegd en vanaf dat jaar wordt dat, op een uitzondering na, de rustplaats van de overledenen.

Anoniem of toch niet?

Maar ook de namen van degenen die zich geen zerk of steen konden veroorloven, zijn vaak wel bekend. Daarom voor hen zonder zerk of steen ook enige aandacht. Zoeken in www.allegroningers.nl leverde vele namen op. In het DTB van Mensingeweer en Maarslag werden door de predikanten de namen ingeschreven van de kinderen die ze doopten, de echtparen die ze trouwden en **soms** de namen van de overledenen. Ook inkomende en

vertrekkende lidmaten werden hierin genoteerd. Wie waren deze predikanten die in de periode het DTB vanaf 1674 tot 1811 bijhielden? Dat waren de volgende heren predikanten:

1674-1681	Johannes Swartte	1733-1743	Adamus Piërius
1682-1686	Wibrandus Hartzman	1745-1750	A.Christophorus Gronau
1686-1705	Gerardus Nanninga	1750-1751	vacant
1706-1727	Eibenius Hoexum	1751-1808	Harmannus van der Tuuk
1727-1733	vacant	1810-1837	A.J.H. Abbringh

26 namen in het DTB van Mensingeweer en Maarslag uit de anonimiteit gehaald

Ze allemaal noemen is ondoenlijk. Daarom een keuze. Van elke alfabet letter één naam, ook van een enkele welgestelde.

Aijlike, doop 1706 en †1706 speelkind van een moeder ten huise Moeij Wiske, onecht kind

Bastian, doop 1719 en †1799 te Groningen 80 jaar oud, raadsdeurwaarder

Coopke, doop 1757 en †1758 dochter van Cornelis Bolt en Gepke Albers Bolt

Doetje Harmens, doop 1688, vader verleden winter door en in t 'schövel-loopen is verongeluckt 1687

Elijsabet, doop 1770 en †1803

Frides Fransen, commissaris en kleermaker, †out in de 70 jaren 1766

Gajke, doop 1783 en †1784

Heilina Hermanna, dochter van H. van der Tuuk en Johanna Brugma, † leeftijd 3 mnd 1762

Itien, gedoopt 1728 en †1776 48 jaar oud

Joost Lewe, heer op Mattenes &ct, out in jaren 71½ en †7-2-1758 is tot Baflo bijgezet

Kornelis Jans, † te Maarslag 60 jaar 1806

Lucretia, dochter van pastor Adamus Pierius, gedoopt 1738 en †18 jaar oud 1756

Mieke, † leeftijd 9 maand 1811

Nanne Bonnes, diaken en huisman op Hoog Maarslag †1752

O geen naam kunnen vinden

Peterke, † op leeftijd 1 jaar en 6 maand, in onecht geboren kind, 1809

Q geen naam kunnen vinden

Reinder, gedoopt 1788, † aan de kinkhoest 1792 te Maarslag

Schouke, *op Rollingeweer en gedoopt 1738 en † te Onderdendam 60 jaar oud 1798

Tjeske Nanninga, moeder, gelijktijdig † met haar kind Aeltjen, samen begraven in feb. 1788

U geen naam kunnen vinden

V geen naam kunnen vinden

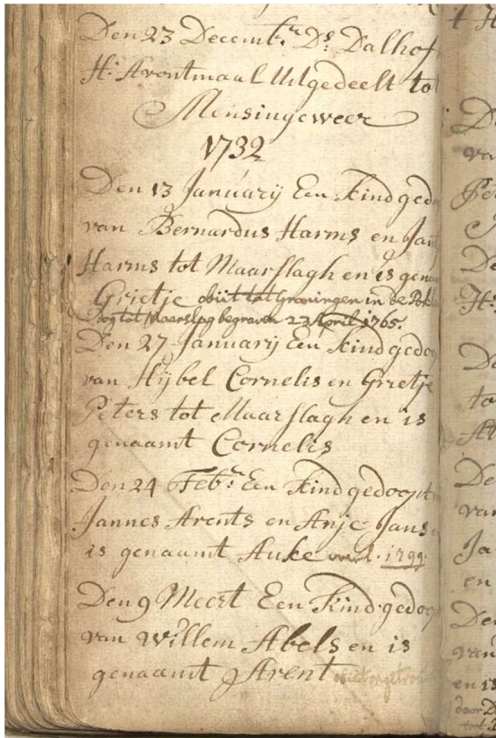
Wijpke, zoon, gedoopt 1752 en verdronken in het ijs 1755

X geen naam kunnen vinden

Ite Willems, † 1803, rooms-katholieke gemeente De Marne

Zwaantje, †1 jaar en 9 maand 1809

Het DTB van de Kerkelijke gemeente Mensingeweer en Maarslag is bijgehouden vanaf het jaar 1674 tot 1811. Daarna volgde de door Napoleon ingevoerde Burgerlijke Stand. Dit overzicht stopt daarom in het jaar 1811.



Links: Gedeelte van een linker bladzijde uit dat DTB van april 1731-maart 1732

Bronvermelding:

- Doop-, trouw- en begraafboek 1674-1811 van de Kerkelijke gemeente Mensingeweer en Maarslag (archiefnr. 124, inventarisnr. 284)
 - Begravenen 1801-1811 (archiefnr. 124, inventarisnr. 285) bijgehouden door schoolmeester Abel E. Engelkes. Ook schreef hij er de namen van de kinderen die waren geboren en werden gedoopt in neer. Vanaf 1806 maakte hij ook aantekening "van de begravenen lijken van Mensingeweer en Maarslag"
- (zie een voorbeeld op de afbeelding hieronder).

Zie ook:

<http://www.lidmatengroningen.nl/Mensingeweer.htm>

Met dank aan iedereen die hielp bij het corrigeren van de tekst, het terugvinden en het herstellen van de zerken van Geertruida (1667) en Anije (1691).

Johan Waterborg voor zijn advies.

Foto's van de samensteller.



De overlijdensadvertentie uit de Groninger courant van 7 oktober 1808 van dominee Harmannus van der Tuuk. De advertentie werd geplaatst door zijn 2^e echtgenote Gijszelina Ebbenmeijer. Haar achternaam werd niet goed geschreven door de krant. De voornaam Harmannus en Hermannus kwam beide voor.